

A középiskolai tanuló napirendje.

Írta: Kiss József.

Non scholae, sed vitae discimus. — Aki valaha is középiskolába járt, annak kora ifjúságától lelkébe cseng ez a sententia a nélkül, hogy talán csak egyszer is alaposan átgondolta volna értelmét, vagy különösebben meg lenne győződve igazságáról. Sőt gyakran az is könnyen megtörténhetik, hogy ügyes szellemeskedők tetszetős érvelésekkel látszólag igen súlyos sebeket ütnek e sententia érvényességén. Azonban ennek a sententiának a tartalma is — mint általában a közmondásoké, — nem betűragó értelmezés szerint jelent örökérvényű igazságot. Nem jelenti tehát, de nem is jelentheti azt, hogy a középiskolában szereplő tantárgyak anyagának mindenegyes részletét, mindenegyes mozzanatát az élet számára kell tanulnunk. Természetes dolog, hogy a grammatika sok-sok szabálya, az averbók túlnyomó része, a sok matematikai képlet, a történelem rengeteg évszáma tömérdek más részlettel egyetemben lassan-lassan, sőt néha nagyon is gyorsan feledésbe merül, sőt gyakran még azoknak a gyönyörű költeményeknek szépséges sorai is fokozatosan elmosódnak, amelyekről azt hittük, hogy annakidején kitörölhetetlenül belevésődtek emlékezetünkbe. A hangsúly azonban ott van, hogy *mind-ezeknek az ismereteknek az elsajátítása kérlelhetetlen törvényszerűséggel órákra, napokra, hetekre, hónapokra, évekre beosztott kötelességek teljesítése formájában történik.*

Kötelességteljesítés és kötelességteljesítés között azonban — még ha pusztán a végeredményt tekintve a külszín olykor mást mutatna is, — óriási különbség van. Ha nem élnénk a racionalizálás, a munka- és energiamegtakarítás korszakában, akkor is az erkölcsös érzületünkéből kifolyólag arra kellene törekednünk, hogy ha kötelességeink megalkuvás nélkül való teljesítésére több mód áll rendelkezésünkre, akkor azt a módot kell választanunk, amely

lelki és testi energiáinknak a legkevésbé ártalmas, vagyis lelki és testi energiáinknak leggazdaságosabb igénybevételét jelenti. Ennélfogva a jól értelmezett s keresztény szempontból is egyedül helyes kötelességteljesítés a rendnek mélyeséges tisztelete s a rendszeretnek és tervszerűségnek egész életünkben való következetes alkalmazása nélkül el sem képzelhető. A rendnek, rendszeretnek, tervszerűségnek megismertetése, vérünkbeoltása, második természetünké tétele tehát az életre nevelés szempontjából a feladatát komolyan felfogó iskolának, a nevelő iskolának kellőképpen meg nem becsülhető teljesítménye. Itt és ebben a vonatkozásban tanulunk tehát az életnek, nem pedig az iskolának. Hiszen az élet, a földi élet, voltaképpen nem más, mint kötelességek végeszakadatlan láncolata. Kötelességek tornyosulnak elénk Istennel és hazával, egyházi és világi felsőbbseégeinkkel, önmagunkkal és vérségi kötelékekkel hozzánk kapcsolt szűkebb környezetünkkel, valamint felebarátainkkal szemben. És ettől az elénk tornyosuló kötelességthalmaz teljesítésének /io</z>an-jától — nem érintve ez alkalommal örök üdvösségünk munkálásának kérdését, — a megalkuvás nélkül, jól és hűségesen teljesített kötelességek nyomában járó megnyugtató, boldog érzés, a földi vonatkozásban egyetlen igazi és értékes boldogságunk függ.

Mínthogy elemi iskoláztatásunk jelenlegi rendjét figyelembe véve a tanulókra tulajdonképpen a középiskolákban haramiának napról-napra rendszeresen elvégzendő feladatok formájában kötelességek, a főtebbiek előrebocsátása után semmiképpen sem tekinthetjük érdektelen, hiábavaló feladatnak a középiskolai tanulók napirendjének kérdésével való foglalkozást.

A napirendet illetőleg tanácsok, útbaigazítások adásával, a szoktatás és következetesség erejével s a végső fokon való ellenőrzéssel az iskola nagyon sokat tehet, azonban nem lehet és nem is szabad ezen a téren mindent kizárólag csak az iskolától várni. Hiszen a tanulók még a tanítási napokon is a nap 24 órájából átlagban csak 5—6 órát töltenek az iskolában, a többi időt pedig otthon, vagy olyan helyen töltik, ahol az ellenőrzés joga, de egyúttal kötelessége is egyedül, vagy legalább is elsősorban a szülői házra tartozik.

Magától értetődik, hogy a szülői háznak e kötelességszerű feladat teljesítése közben nem áll módjában, hogy az iskolai órarendekhez hasonló részletességgel és pontossággal állítsa össze és dolgozza ki a tanulók otthoni napirendjét. Magától

értetődik továbbá az is, hogy ez a napirend kivételt nem ismerő következetességgel nem vonatkozhatik mindenegyész családra és még az egyes családokon belül is hasonlíthatatlanul nagyobb mértékben van változásoknak kitéve, mint az iskolai órarend. Ezek a körülmények lényegesen megnehezítik a szülői háznak az otthoni napirend megállapításával és ellenőrzésével kapcsolatos teendőit, anélkül azonban, hogy felmentést adnának azok teljesítése alól. Épen ezért a szülői háznak nagy körültekintéssel kell e kérdéshez hozzányúlnia. Lelkiismeretesen kell mérlegelnie azokat a főbb szempontokat, amelyeknek nagy általánosságban minden tanuló otthoni napirendjének megállapításában és ellenőrzésében helyet kell kapniok. Ezek közül az általános, irányjelző szempontok közül a tanulók fejlődésének különböző szakaszai szerint mások és mások lépnek előtérbe. Ezért tanácsosnak látszik, hogy erre való tekintettel az egyes fejlődési szakaszok uralkodó szempontjait a következő három csoportban vegyük szemügyre:

- I. A kis gimnazista napirendje.
- II. A serdülő gimnazista napirendje.
- III. A felsős gimnazista napirendje.

I. A kis gimnazista napirendje.

A kis gimnazista otthoni napirendjének megállapításánál nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy az elemi iskolából a középiskolába kerülő tanulónak igen nagy átmeneti nehézségekkel kell megküzdenie. A középiskola — mások lévén a célkitűzései, — más eljárásokat kénytelen alkalmazni, mint az elemi iskola. A középiskola a játszva tanító s a rendszeres otthoni munkát egyáltalában nem ismerő vagy csak elenyészően kis mértékben alkalmazó módszernek az elemi iskolával szemben, nem nyújthat vezető szerepet. Ennek következtében a középiskolába kerülő tanulók tulajdonképpen először esnek az alá a teherpróba alá, amelyet a napról-napra teljesítendő kötelességek rendszeres számonkérése jelent.

A kis gimnazista otthoni napirendjének megállapítása és ellenőrzése tekintetében az első és legfontosabb teendők közé tartozik annak a kipuhatolása, hogy az a kis gimnazista milyen mértékben tud megfelelni a reá váró kötelességeknek, másszóval a középiskola egyes tárgyaiból milyen eredményt tud elérni. Ezen a téren józan belátásra és bölcs mérsékletre van szükség. Türelmes és megértő szeretettel kell fürkészniük,

hogy attól a kis gimnazistától egészségének kockáztatása nélkül s testi és szellemi fejlődése normális menetének biztosítása mellett mekkora maximális teljesítményt várhatunk. *Nem szabad tehát azt kívánnunk, hogy minden egyes tiszta-kitűnő elemi iskolai bizonyítványnak színfeles gimnáziumi bizonyítvány legyen a folytatása.* Hiszen a jó Isten mindenkitől csak annyi talentumot kér számon, amennyit kinek-kinek juttatott. Nem lehetünk tehát a végtelenül igazságos Bírónál szigorúbb és kérlelhetetlenebb számonkérők. Ha a tanuló szervezete, idegi és szellemi képességei úgy kívánják, meg kell elégednünk a jórendű vagy esetleg elégségesrendű eredménnyel is. Sőt, ha a kis gimnazista aggályosságig menő, beteges ambícióval maga törekednék olyan eredmény elérésére, amelyet idegkimerültség, időelőtti összeroppanás vagy állandó betegeskedés nélkül nem szabad tőle várnunk, akkor magának a szülői háznak kell arra a néha fájdalmas szerepre vállalkoznia, hogy a később esetleg jóvátehetően következmények elhárítása végett a beteges ambícióknak helyes irányt szabjon, anélkül, hogy a másik végletbe esnék. Vagyis helytelen dolog s a kötelességmulasztásra való vétkes felszabadítás volna az, ha szó nélkül megelégednénk a gyöngébb eredménnyel azoknál a tanulóknál is, akiktől szellemi képességeikre és fizikumuk egészséges fejlődésére való tekintettel joggal várhatnánk jobb eredményt.

A józan mérséklettel végrehajtott célkitűzés után a szülői ház következő feladata gondoskodni arról, hogy a kis gimnazisták napirendjébe mik ne kerüljenek bele, illetőleg mik ne hiányozzanak belőle. E téren az iskola csak vázlatos és inkább általános irányt jelző szempontok adásával lehet segítségére a szülői háznak. Ilyen szempontok:

1. Nem lehet a szülői háztól azt kívánni, hogy akár az elsős diákokért is rendszeresen értékküldjenek vagy értezőjjenek az iskolába. Azt azonban ellenőriznie kell a szülői háznak, hogy az iskolából való hazaérkezés minden alkalommal rendes időben történjék. A szülői háznak tudnia kell azt, hogy normális körülmények közt mennyi időre van szükség az iskolától hazáig terjedő útnak a megtételére és nem szabad túrnie, hogy a hazaérkezés időpontja bármiféle címen negyedórával vagy néha még ennél is hosszabb idővel kitolódjék. A rendes időnél lényegesen később történő hazaérkezés mögött rendszerint különféle kirakatok előtt való céltalan bámészkodás, meg nem engedett utcai hancúrozás, labdázás vagy télen hógolyózás, felesleges és egészségtelen vásárolgatás (a különböző évsza-

kokhoz képest fagyalt, sültgesztenye vagy egyéb édesség), a város más részében lakó osztálytársak indokolatlan haza-kísérgetése, vagy épenséggel a szülői ház tudta nélkül, vagy egyenesen tilalma ellenére folyó cimboráskodások szoktak meghúzódni. Néha megtörténik, hogy a szülők egy-egy véletlenül elejtett megjegyzésből ijedten döbbennek rá, hogy otthon féltve őrzött gyermekükre az iskolában milyen szavak vagy kifejezések «ragadtak rá» s egyáltalában nem gondolnak arra, hogy azok csaknem mindig az iskolán kívül folytatott barátkozásokból (régii, elemi iskolai ismeretségekből eredő összeköttetések más környezetben levő tanulókkal) származnak. Ha valamely hétköznapra szünet esik, vagy csak diák-misére kell az intézetben a tanulóknak megjelenniük, vagy gyónási előkészület vagy bármiféle más ok miatt korábban mennek haza a megszokott időnél, különös gonddal kell ellenőrizni a pontos hazaérkezést.

2. Ha az iskolából való hazaérkezés és az ebéd között még van egy kis idő, akkor ez a kézmosáson és tisztálkodáson kívül nagyon jól felhasználható arra, hogy a tanuló az iskolából hazahozott holmiját szépen rendberakja és előszedje azokat a könyveket, füzeteket és egyéb eszközöket, amelyekre a másnapra való készülés közben szüksége lesz. Ugyancsak ez alatt az idő alatt számolhatnak be a tanulók az iskolai eseményekről, feleletekről, iskolábamenet vagy hazajövet szerzett tapasztalataikról, élményeikről. Mindezek az apróságok a tanulók rendszeretetének, megfigyelőképességének és előadókészségének fejlesztése szempontjából igen gyakran sokkal fontosabbak, mint bárki is gondolná. Mindenesetre sokkal hasznosabb, ha a tanuló a neki nem való újságok vagy folyóiratok lapozgatása vagy olvasása helyett ilyenekkel tölti el a hazaérkezéstől az ebédig terjedő időt. Ha csak nincs nagyon későn az ebéd, akkor ebéd előtt *nem* tanácsos hozzáfogni a tanuláshoz, mert a délelőtt öt óra hosszát igénybe vett figyelemnek is szüksége van egy kis pihenőre.

3. Az iskolában a tanulók azt az utasítást szokták kapni, hogy minden tárgyból minden leckét óráról-órára pontosan jegyezzenek bele egy külön erre a célra szolgáló füzetbe. Hogy a tanulók mennyire tesznek eleget ezeknek az utasításoknak, annak ellenőrzése a szülői ház feladata. Az iskolában ugyanis ennek a rendszeres ellenőrzésére az órák alatt nincs idő, a tízpercek pedig még kevésbé vonhatók el a tanulóktól ilyenmire. A szülői házra háramló eme feladat rendszeres megvalósításával lehet csak megakadályozni azt, hogy a tanulók fele-

dékenységből vagy lustaságból ne menjenek egyes tárgyakból egészen vagy részben készületlenül az iskolába. Ugyancsak így lehet megakadályozni, hogy a tanulók ok nélkül, fölöslegesen többet ne tanuljanak, mint amennyit leckére kaptak. Számos alkalommal megtörtént már az első osztályban, hogy a tanulók, amire hazaérték, elfelejtették, hogy egyik-másik tárgyból mi a lecke, és néha ötször-hatszor akkora anyagból készültek, mint kellett volna. Sőt az is nem egyszer megtörtént, hogy olyan anyagból készültek, amiről az iskolában még egyáltalában nem volt szó, és így figyelmetlenségük és fölületességük miatt egészen ismeretlen anyagból készültek. Egyes tanulók túlterhelésének oka gyakran az, hogy otthon nem szokták ellenőrizni, hogy bármiféle okból nem készülnek-e másból vagy többől, mint épen kellene.

4. Meg kell akadályoznia a szülői háznak azt a helytelen eljárást, hogy egyes tanulók, amikor már a tanulásnak kellene kezdődnie, akkor szaladgálnak a legközelebb lakó osztálytársukhoz, vagy akkor kezdik föltelefonálni a fél várost, hogy mi is van másnapra leckére. (Természetesen ez nem vonatkozik a betegség miatt hiányzó tanulókra!) A leckék gondos bejegyzésének rendszeres ellenőrzésével nemcsak az ilyen henye időtöltéstől, hanem sok lelkiismeretfurdalástól, ideges szorongástól, nyugtalanságtól és fölösleges aggályoskodástól is megkímélhetők a tanulók.

5. Ha már a tanulásra kerül a sor, az egyes tárgyakból való készülés sorrendjét nem lehet mindig a tanulók kényekedvére bízni. Épen a szerényebb tehetségű tanulók szeretik a legnehezebb tárgyakat a legvégére hagyni és így például a számtanra vagy a latinra akkor kerül a sor, amikor már meglehetősen fáradtak, amikor már nem fog a fejük. Meg szokott történni, hogy talán épen a gyöngébb tanulók szemében könnyebb és rokonszenvesebb tárgyak óráin az iskolában olyan feladatok is szöbakerülnek, amelyeknek otthoni elkészítése nincs kötelezőleg előírva (rajzok, térképek, grafikonok). Nem szabad odahaza megengedni, hogy a tanulók ezekre a rendes leckékből való elkészülés előtt, vagy egyenesen annak rovására, a kelleténél több időt fordítsanak.

6. Nagyon fontos, hogy a tanulók napirendjéből sohase hiányozzék az elegendő séta vagy a szabadban történő mozgás, ugrálás, és kívánatos, hogy a játéokra és a szórakoztató vagy a tanuló látóköretét okkal-móddal tágitó olvasmányokra is minél többször kerüljön sor. Súlyos hiba volna azonban, ha a délután első fele vagy kétharmada csak ilyesfélével telnék

el, s csak ezután kezdődnek a másnapra való készülés. Ez az eljárás nagyon könnyen arra vezethetne, hogy ellenszenvenessé, robotjellegűvé teszi a kötelességteljesítést. Ez pedig sem az iskolának, sem pedig a szülői háznak nem lehet érdeke. Ezen a téren is ügyelni kell tehát mind a helyes időbeosztásra, mind pedig a helyes sorrend megállapítására.

7. Az előző szempontnak a tanulók napirendjében való érvényesítése már csak azért is kívánatos, mert tapasztalás szerint a nappali világosság mellett végzett szellemi munka nem okoz olyan hamar fejfájást, és nem fárasztja ki olyan hamar a fiatal szervezetet, mint a gáz- vagy villanyvilágítás mellett történő tanulás. Ugyanebből az okból helytelen volna, ha a tanulók az írásbeli házi feladatok megírásához mindig csak a szóbeli leckék elvégzése után kezdenének hozzá. Az otthoni napirendnek ebből a szempontból való állandó és következetes ellenőrzése valószínűleg csökkentené a már egészen fiatalon szemüvegre szoruló, rövidlátó tanulók számát.

8. Ha valaki nem tud 1—1 y_2 óra alatt másnapra minden tárgyból kellőképpen elkészülni, akkor sem szabad neki megengedni, hogy ebédutántól késő estig egyfolytában tanuljon. Az ilyen tanuló figyelme, felfogó képessége kifárad s munkája inkább szánalomraméltó nyüglődés, mintsem eredményes tanulás. Ha még nincs is készen minden tárgyból, a délután közepe táján szakítsa félbe a szellemi munkát egy kis pihenés, séta vagy ugrálás a szabad levegőn. A pihenten végzett szellemi munka rövidebb idő alatt is eredményesebb szokott lenni, mint a megszakítás nélkül órákig tartó könyv mellett ülés.

9. A napirend helyes beosztása mellett a tanulókat sok fölösleges pepecseléstől óvja meg az a tudat, hogy a leckéikből való készülés után következik a szórakozás. De azért a másik végteltől is kell óvakodni. A szórakozás hajszolása ne vezessen a kötelességek elhanyagolására, a feladatok elnagyolására, fölületes összecsapására. Ezen a téren is nagyon sokszor csal a látszat. Ha a tanuló már érti a leckét, az még nem mindig jelenti azt, hogy be is tud számolni belőle. Ugyancsak nem csálhatatlan jele az alapos készületségnek, ha a tanuló kikérdezés közben közvetlenül a lecke átnézése után egy kis ideig még látszólag kifogástalanul tudja a leckét. Ezért, ha a szülői ház a tanulók másnapra való készülését otthoni kikérdezéssel akarja rendszeresen ellenőrizni, akkor nem helyes eljárás, ha a leckéket még az egyes tárgyakon belül is egészen elaprózva kérdezik ki. A tanulóknak ilyen alkalmak-

kor tapasztalható tudása legtöbbször csak látszat-tudás, amely nemcsak másnapra, hanem igen gyakran már félóra múlva szertefoszlik. Ha a tanuló valamelyik tárgyból kikérdezésre jelentkezik, vegyük el tőle a könyvet, de csak később, amikor közben már más tárgyakból is elkészült, akkor kérdezzük ki. Ha a tanuló ilyenkor is kellőképpen be tud számolni az anyagról a nélkül, hogy közben, vagy közvetlenül a kikérdezés előtt még egyszer átnézhetne volna, az már csaknem mindig annak a jele, hogy az illető tárgyból valóban elkészült.

10. Kellőképpen nem méltányolt szempont, hogy a játék vagy az olvasás még akkor se húzódjék a vacsora utáni óráig, ha a tanuló minden leckéjéből kifogástalanul elkészült. Fontos, hogy a tanuló kellő időben nyugovóra térjen, és az ágyban lefekvés után már ne olvasson. Hiszen a napirend helyes beosztásának és ellenőrzésének egyik főcélja az, hogy a tanulók *minél kisebb* fáradtsággal, szellemi és fizikai energiáik fölösleges pocskékolása nélkül feleljenek meg a rájuk váró feladatoknak. Épen ezért nagyon fontos, hogy a tanulók este ne maradjanak fenn sokáig, hanem elég idejük legyen az alváshoz, hogy másnap kipihenten, felfrissülten ébredjenek, és új munkára készen menjenek az iskolába.

Lehetséges, hogy már a kis gimnazista otthoni napirendjének megállapítása és ellenőrzése tekintetében is egyes, egészen különleges esetekben még más szempontok is érvényesülhetnek. Egy azonban biztos. Bár a felsorolt szempontok rendszeres alkalmazása is jelentős gondot okoz a szülői háznak, nagyon fontos, hogy már kezdettől fogva gondja legyen az otthoni napirendet illetőleg a helyes keretek megállapítására és kellő ellenőrzésére, mert ha valaki a gimnáziumi tanulmányok első éveiben nem szokja meg a helyes idő-, munka- és erőbeosztást és kötelességteljesítést, akkor annak később már nagyon nehéz a helyes utat megtalálni, s az ilyenek sokszor egy egész elrontott életen keresztül sínylik a szülői háznak a gimnáziumban töltött első esztendőik idején elkövetett mulasztásait. Ám azt mondhatná erre valaki, hogy mindezek a jövő távolából elénkködlő lehetőségek csak negatívumok, s vajjon érdemes-e ezekért a negatívumokért ezeknek a kis gimnazistáknak a jelen «boldogságát» feláldozni? Érdemes-e a «foghatót álompénzen» eladni? Hiszen minden szülő szereti boldognak látni gyermekét. Ez igaz is, szép is, helyes is. Azonban az igazi boldogságot sohasem szabad összetéveszteni a hangulatokon, múltó szeszélyeken fölépülő pillanatnyi jólérzéssel. A szülői háznak ennél többre, sokkal többre kell töre-

kednie, s ha a kis gimnazista napirendjére vonatkozó szempontok megszívlelésével és gondos alkalmazásával sikerül elérnie azt, hogy a kis gimnazistáknak kevesebb fáradsággal sikerül elérniük ugyanazt az eredményt, amelyet egyébként csak keserves munkával tudnának biztosítani, s megéreznek valamit abból a boldogságból, amelyet a *«jól végzett munkán költ öröm»* jelent, s ha a szülői háznak sikerül előmozdítania, hogy a kimerült, sápadtarcú, szemüveges, koravén gyermekek helyett kötelességtudó és mégis életvidám s erőtől és egészségtől duzzadó fiúk töltik meg a középiskolák padjait, akkor az otthoni napirend irányításával és ellenőrzésével járó fáradtság- és gondolatöbbletért máris bőséges jutalmat talál.

II. A serdülő gimnazista napirendje.

A) Azok a főbb szempontok, amelyek a kis gimnazista otthoni napirendjének megállapításával és ellenőrzésével kapcsolatban a szülői háznak segítségére lehetnek, nagy általánosságban a serdülés korában is irányító szempontokul szolgálhatnak. Ügyelnünk kell azonban arra, hogy ezeket a serdülés, a fejlődés korába kerülő tanulóknál tapasztalható változások indítóokaival kellőképpen összhangba hozzuk. A serdülés korában lévő tanulók egyensúlyában észlelhető meg-ingás, illetőleg az avatatlanok előtt rendszerint egészen rejtve maradó forrongás több tényező hatására vezethető vissza. Ezek a tényezők, valamint ezeknek a kísérő körülményei gyakran a szülői ház előtt sem bontakoznak ki olyan tisztán és határozottan, mint ahogyan a helyes nevelés és irányítás érdekében kívánatos volna. Azért az iskola e téren azzal teheti a legnagyobb szolgálatot a szülői háznak, ha idejekorán ráirányítja a figyelmét azokra a mozzanatokra, amelyek a serdülés korának krízisével rendszerint együtt járnak.

1. A serdülés korában mind nagyobb mértékben jelentkezik a tanulóknál az önállóságra való törekvés. Ezért előbb kényelmetlennek, majd terhesnek, végül elviselhetetlennek tűnik fel előttük minden olyan gyámkodás, amelyről úgy érzik, hogy önállóságra, függetlenülésre törekvő vágyaikat ke- rékbe törli.

Ebben a korban a leckék rendszeres felírása részint nyűgösnek, részint pedig lealázonak tűnik fel szemükben. A legtöbb tanuló ugyanis szereti azt hinni, hogy ő már van annyira nagy diák, hogy nem szorul rá ilyen gyerekességekre. Pedig a serdülés korában fokozott mértékben fellépő feledékenység,

kapkodás, rendszertelenség és olykor szinte akaratlan el-elrevezés következtében még a jobbindulatú tanulóknál is előfordul, hogy a napi lecke egyik vagy másik részéből elfelejtenek készülni. Az ilyen körülmények nyomában járó sikertelenségek kedvlohasztó hatása könnyen kikezdheti a jellemesebb tanulók akaraterejét és önbizalmát, a kevésbé lelkiismeretes tanulókat pedig az a veszedelem fenyegeti, hogy eleinte kisebb füllentésekbe, később azonban súlyos hazugságokba sodródnak bele. Másrészt azt a talán ritkábban, de mégis előforduló jelenséget sem dicsérhetjük, hogy egyes érzékenyebb lelkiismeretű tanulók egyes tárgyak 15—20 perc alatt elvégezhető házi írásbeli feladatai helyett másfél óráig vagy még ennél is hosszabb ideig tartó feladatot készítenek azért, mert közben elfelejtették, hogy mit is kaptak leckére. Az így keletkező idővesztés a séta, a pihenés, a szórakozás, szóval végeredményben a tanuló kedélyállapotának, egészségének rovására megy. A leckék pontos feljegyzésének elmulasztásából származható főntebbi következmények mindegyike káros. Ezeknek elhárítása, illetőleg megelőzése céljából nem elegendő, ha a szülői ház csupán rideg parancsszóval akarja a serdülő tanulókat az egyes tárgyak leckéinek további rendszeres felírására rászorítani, hanem szeretettel meg kell kísérelni meggyőzni a tanulókat ennek az eljárásnak célszerűségéről és szükségességéről.

2. A serdülés korában sok tanulóól lázas fêkevesztettségel robban ki az alkotás vágya, a nélkül, hogy az álmodozó tétlenség és energiátlan tétovázás mind gyakrabban való jelentkezését kizárná. Ebben a korban sok tanuló agyát és izmait nyugtalanító tettvagy ösztönzi. *Kitűnni a többiek közül! Különbnek lenni másoknál!* — sarkalja őket valami, sokszor kellőképen meg sem értett belső hang. Ez a józan ész korlátai alól felszabadult alkotási ösztön néha csupán rapzodikus egyoldalúságokban nyilvánul meg, néha pedig csak meddő légvárépítésekben merül ki. Mindkét esetnek közös vonása szokott lenni azonban az, hogy ebben a korban jódarabig ott kísért az állandó veszedelme annak, hogy a mindennapi kötelességteljesítés hétköznapi, szürke unalmassággá váljék. A minden napra minden tárgyból becsületesen készülő diák a serdülő tanuló szemében már nem tud olyan tiszteletreméltó ideállá emelkedni, amelyért érdemesnek tartaná az ábrándjainak, szeszélyeinek háttérbe szorításához szükséges, külön önmegtagadás jellegű erőkifejtés huzamosabb vállalását. A szülői háznak megértő szeretettel párosult kérlelhetet-

len következetességgel kell örködni, hogy a serdülő tanuló hajlamainak megfelelő programpontoknak az otthoni napirendbe való beillesztése ne menjen a mindennapi iskolai kötelességek teljesítésének rovására.

3. A legtöbb tanuló serdülő korának legnagyobb problémáit a nemi ösztönök ébredése okozza. E kérdésnek részletes boncolgatása kívül esik a napirendről szóló igénytelen fejtegetések keretein, ezért e helyütt csak olyan mértékben foglalkozunk vele, amilyen mértékben ez a napirenddel kapcsolatban föltétlenül szükségesnek kívánkozik. Manapság sajnos, az a helyzet, hogy a diákok jelentékeny része nemi vonatkozású dolgokban már a tulajdonképeni serdülés korának beállta előtt lényegesen nagyobb ismerettel rendelkezik, mint ahogy a szülői ház gondolná. A serdülés korának beköszöntésével sok esetben csak fokozódik a vágy, hogy az ébredező ösztönök kíváncsiságát a gonosz tudás fájának gyümölcseivel minél jobban kielégíthessék. Ebben a korban a szülői ház előtt az előbb még őszinte, nyílt lelkű, kedvesen csacska gyermek kezd lassan elzárkózni, begubózni. Számos esetben valami furcsa kétlakíság fejlődik ki:

Az édesanya-csóktól melegék még az ajkak,
De lenn a foghatatlan lélek-világ ölén,
A termő mély melegben ki tudja, hogy mi sarjad?

Nagy baj volna, ha épen a szülői ház venné észre legkésőbb, hogy már megindult az alsóbbrendű ösztönök sarjadása. Nagy kár volna, ha a szülői ház bármiféle okból hallatlanba akarná venni a serdülés korában kezdődő s emberi fülekkel nem hallható lélekrengést, és nem sietne a maga mélyebb bölcseségével, élettapasztalataival és felsőbbes megértéssel gyermekei segítségére már a vívódások, megtántorodások, megrázkódtatások legkezdetén.

4. Rendszerint a nemi ösztönök ébredésével kapcsolatos a serdülés korának egy újabb problémája: az olyan tanulókkal való barátkozás, akiktől kevés jót vagy semmi jót, de annál több rosszat lehet tanulni. E kérdés fejtegetése külön fejezet feladata. A napirenddel kapcsolatban is föltétlenül meg kell azonban említeni, hogy e miatt az iskolából való hazaérkezés ellenőrzése külön jelentőséget nyer, sőt e korban ez az ellenőrzés nem szorítkozhatik csupán a tanítási órákról való hazaérkezésre. Hasonló, sőt sokkal szögesebb gonddal kell figyelemmel kísérni, hogy mikor érkeznek haza a tanulók a rendkívüli elfoglaltságot jelentő énekpróbáról, vívásról,

sportköri délutánokról, cserkészösszejöveletekről. Magától értetődik, hogy a tanulók hasonlíthatatlanul kevesebb megszorítottságot látnak az ilyen rendkívüli összejöveletek alkalmával velük foglalkozó tanár, egyetemi hallgató vagy idősebb diák jelenlétében, mint a délelőtti rendes iskolai elfoglaltságok alkalmával, ezért többen akadnak közülük, akik iparkodnak vissza is élni a helyzettel. Épen ezért a szülői ház nem maradhat teljesen gyanútlan, s nem térhet egyszerűen napirendre az ilyen bejelentéseken, hogy az őrsi tízperc ma háromnegyed óráig tartott, a raj óra (raj összejövetel) három és fél órát vett igénybe, vagy a sportköri délutánon egy másfélórás mérkőzés egyenesen négy óra hosszáig húzódott el. Tanácsos időnként utána érdeklődni, hogy mennyi az igazság ezekben az első pillanatra egészen valószerűtlennek és hihetetlen méretűnek látszó rendkívüli elfoglaltságokban, és nem húzódik-e meg mögöttük valami, a résztvevők saját szakállára rendezett «tanulmányi kirándulás» vagy őrsi séta. Sokszor, igen sokszor egészen ártatlanok lehetnek ezek a szülők, tanárok vagy más felnőtt vezetők engedélye nélkül, sőt tudtán kívül rendezett tanulmányi kirándulások vagy őrsi séták, de azért kár volna Gárdonyi *Szüleim gyémántja voltam* című elbeszélésének tanulságait teljesen figyelmen kívül hagyni.

B) A szülői háznak abba is irányítólag kell beleszólnia, hogy a serdülő tanuló otthoni napirendjében a szigorúan vett kötelességek teljesítése után fennmaradó hézagokat milyen elfoglaltságok töltsék ki. A napirenddel kapcsolatban a legnagyobb körültekintést igénylő elfoglaltságok közül a cserkészzel, a sportkörrel, az idegen nyelvek tanulásával, továbbá a szórakozással kell külön is foglalkoznunk.

1. A serdülés korában lévő tanuló kiegyensúlyozott szellemi és fizikai fejlődése szempontjából igen áldásos intézmény a cserkészet. A cserkészetben a serdülő fiúnak nemcsak minél több cselekvésre vágyódó életenergiája, a jól értelmezett önállóságra és több szabadságra való törekvése és társas ösztöne nyer az érvényesülésre megfelelő területeket, hanem a sokoldalúságra való nevelés tekintetében is nem egyszer alig megbecsülhető értékekkel gazdagodik. Azok számára pedig, akik nem lehetnek cserkészek, rendszerint a sportköri élet nyújthat a főntebbi értékek megszerzésére, ha sokszor igen erősen torzított vagy csökkentett formában is, de mégis valamelyes lehetőséget. Azonban mindkét intézménynek lehetnek árnyoldalai, sőt veszedelmei is. Ezeknek megelőzése végett nagyon kívánatos, hogy a szülői ház a föl-

merülő kérdéseket vagy nehézségeket időnkint beszélje meg az illető tanuló parancsnokával és osztályfőnökével.

2. A serdülés korában szabadon maradó délutáni időnek egy része igen üdvösen és gyümölcsözően tölthető ki különböző idegen nyelvek tanulásával. Ma már idejét múlt dolog volna a nyelvtanulás szükségességét bizonyíthatni, de azért arra is vigyáznunk kell, hogy az *Annyi embert érsz, ahány nyelvet beszélsz* elv helytelen alkalmazása káros túlzásokba ne vezessen. Itt is szem előtt kell tartanunk: *Ne quid nimis!* Semmit se vigyünk túlzásba. Ezért különböző tapasztalatok alapján a nyelvtanulásra vonatkozólag a következő általános szempontok megszívlelése látszik ajánlatosnak:

a) A nyelvtanulásnak idő előtt való elkezdése, a látzólag gyors kezdeti sikerek ellenére sem szokott olyan biztosan megalapozott és szabatos nyelvtudáshoz vezetni, mint például a serdülés korában való komoly nyelvtanulás.

b) Nem ajánlatos valamely idegen nyelv tanulását abban az esztendőben elkezdni, amikor a középiskolában amúgy is valamely új nyelv tanulása kezdődik.

c) Nem tanácsos egyszerre két idegen nyelv tanulásába belefogni, hogy a két nyelv szókincsének és nyelvi jelenségeinek összekeveredése gátlólag ne lépjen fel, s meg ne akadályozza a szabatos beszédhez föltétlenül szükséges nyelvtani tudás kifejedését.

d) Nem szabad hajszolni az idegen nyelvek tanulását. Meg kell elégedni azzal, ha valaki az érettségig két, a középiskola tantárgyai között nem szereplő idegen nyelvet megfelelő módon elsajátít.

e) Nemzeti szempontból szinte megbecsülhetetlen fontosságú dolog, hogy az idegen nyelvek tanulása során közvetlen szomszédaink nyelve is minél nagyobb mértékben szerepeljen. Hiszen komolyan számolnunk kell azzal a szomorúan fenyegető veszedelemmel, hogy az utódállamok minden emberiséget megcsúfoló, brutális beolvasztási kísérletei következtében néhány esztendő múlva a megszállott területeken maradt magyarság fiatalabb sarjainak jelentékeny részével már csak volt nemzetiségeink nyelvén tudjuk magunkat megértetni. Továbbá, amíg nincsenek megfelelő számban románul, csehül és szerbül kitűnően beszélő s egyébként is képzett férfaink, addig egy gyűlölettől izzó s bennünket megfojtással fenyegető, húsunkba hasító gyűrű közepegyenlőtlen fegyverekkel, sőt szinte fegyvertelenül

küzdhetünk csak azokért a szent célokért, amelyekről egyetlenegy magyarnak sem szabad megfeledkeznie.

3. A kis gimnazista szórakozásaihoz a serdülés korában újabb lehetőségek szoktak járulni, illetőleg, ha már előzőleg is megvoltak, előtérbe szoktak nyomulni. Ezek közül az olvasásról és a mozilátogatásról kell néhány szóval megemlékeznünk.

a) A legtöbb serdülő tanuló nagyon szeret olvasni. Mohón, szinte válogatás nélkül esik neki mindennek, ami kezeügyébe kerül. Ez a mohóság sokuknál valóságos olvasási szenvedéllyé fokozódik. A serdülő tanuló olvasmányainak megválogatása és ellenőrzése más lapra tartozik, a napi-renddel kapcsolatban csupán az olvasásra szánt idő mennyiségét és beosztását kell figyelemmel kísérenünk. A serdülés korában sem szabad megengednünk, hogy az olvasás az iskolai köteleességek teljesítésének rovására menjen. Nem szabad megengedni, hogy a serdülő tanuló a szülői ház jóhiszeműségével — akár csak az olvasás terén is, — visszaéljen. Akadnak szülők, akik meg vannak győződve, hogy fiúk ebédutántól vacsoráig szorgalmasan tanul, s közben nem veszik észre, hogy a szorgalmas csemete ott ül ugyan a nyitott tankönyv mellett, azonban tanulás közben, vagy inkább tanulás helyett az íróasztal fiókjába vagy a nyitott tankönyv alá csúsztatott könyvet olvassa, még hozzá nem egyszer olyan könyvet, amelynek elolvasását egyébként talán meg sem engednék. Az olvasás ellenőrzésének ez a lanyha módja mindenképen helytelen dolog volna a szülői ház részéről. Hasonlóképpen hiba volna, ha a szülői ház a serdülés korában már megengedné a lefekvés utáni s a késő éjszakába nyúló, esetleg éjfélig is elhúzódó olvasást.

b) Kétségtelen tény, hogy a serdülő tanulók jelentékeny részének legkedveltebb szórakozásai közé tartozik a mozi. Sajnos, akárhány film olyan, hogy az a serdülő fiú, akit szülei szórakozni küldenek a moziba, talán épen a legnagyobb lelki megrázkódtatások idején a mozidarabok nagy részében mindannak ép az ellenkezőjét látja és hallja, amit az iskolában és a szülői házban lát és hall. Sokszor nem is csoda, ha közte és a szülői ház között megrendül az annyira kívánatos, feltétlen és bensőséges, bizalmas kapcsolat, s lelkiekben valami áthidalhatatlan szakadék támad közöttük. Nem lehet tehát eléggé helyteleníteni, ha a szülői ház az iskola fegyelmi szabályainak mellőzésével viszi, vagy egyenesen küldi a serdülő diákokat moziba. Tagadhatatlan, hogy a szülők

nem mindig vannak olyan helyzetben, hogy maguk kísérhessék el gyermekeiket a moziba. Ha felnőtt kísérte nélkül nem engedik el egyedül, vagy csak hasonló korú cimborák kíséretében moziba vágyó fiúkat, akkor el lehetnek készülve arra, hogy órákhozott durcás, kedvetlen, neheztelő arcot látnak maguk körül. Vagy pedig, ha mégis elengedik egyedül, gyakran fennáll a főtebb vázolt veszedelem lehetősége. Hisz ha a serdülő és sok minden után érdeklődő fiúk a szülők társaságában néznek meg valamely nem épen kifogástalan filmet, az édesanyának vagy az édesapának egy-egy bölcs szava, egy-egy hazugság nélküli helyreigazító, felvilágosító megjegyzése még kellő időben elejét veheti a nagyobb bajoknak. A szülői házra a serdülő fiakkal szemben ilyen vonatkozásokban is felelősségteljes, súlyos kötelezettségek hárulnak, s akiben csak egy pillanatra is felmerülne a kényelmesebb megoldásnak a gondolata, mielőtt helyrehozhatatlan mulasztást követne el, olvassa el előbb Herczeg Ferenc *A szülők felvilágosításáról* (Egy fővárosi kisfiú elbeszélése nyomán) című szemnyitogató novelláját.

III. A felsős gimnazista napirendje.

Amikor a felsős gimnazista és a serdülő gimnazista napirendje közt különbséget teszünk, nem szabad azt gondolni, hogy a két kor között élesen elkülönítő határvonalat húzhatunk. A serdülő kor hangulatát, nyugtalanságát, kialakulatlanlanságát jellemző jelenségek nem szűnnek meg az V. vagy VI. osztály küszöbén. Az előző fejezetben tárgyalt vonások nem törlődnek le egyik napról a másikra az úgynevezett felsős gimnazista lelkéről. Ezért osztályszám szerint éles meggyét vonni a két kor közt merő önkényesség volna. Ebben a korban talán nagyobb mértékben akadnak esetek, amikor a lehiggadt és önmagán uralkodó gimnazista otthoni napirendjének irányítása és ellenőrzése a szülői háznak mind kevesebb és kevesebb gondot ad. Ezzel szemben szép számban akadnak olyan esetek, amikor a már érintett problémák nagyobb méretekben vagy újabb változatokban jelentkeznek. A felsős gimnazista napirendjével kapcsolatban a szülői ház talán annak veheti a legnagyobb hasznát, ha ezeket egy kissé tudatosítják előtte.

1. A felsőbb gimnazista, a nagyobb kamaszok állhatatlanságával halálosan unja a rendszerességet, következetességet még a kötelességteljesítésben is, sőt elsősorban a köte-

lességteljesítésben. Valami felsőbbes és irigylésreméltó felszabadultságot lát abban, ha valaki nem *magol be* minden leckét, hanem mer félig készülnen, vagy egészen készületlenül is iskolába menni. Ebben a korban gyakori az olyan diák, aki szereti megkísérelni a «számítást». Ha úgy gondolja, hogy valamely tárgyból nem kerül rá sor a felelésben, akkor annak a tárgynak a leckéibe legfeljebb csak az iskolában néz bele. Nem lát benne semmi megbélyegzésre, elítélésre méltót, ha írásbeli feladatait 8 óra előtt, óra alatt vagy tízpercekben, talán épen a félreeső helyen másolja le. Egyesek megpróbálják rendszerré tenni, hogy óra alatt, a helyett, hogy a feleletekre vagy a magyarázatra figyelnének, a következő órára készülnek. Hogy az örökös alakoskodás és lesipuskás eljárás, valamint állandó megbúvás gerincrothasztó hatását mikorra tudják kiheverni, az az ilyen kamaszok szemében nem szokott problémát jelenteni. Minthogy ezek a jelenségek az iskolában játszódnak le, azt lehetne gondolni, hogy a szülői ház ezekért nem felelős, és ezek meggátlására nem is tehet semmit. Azonban nem így áll a dolog. Ezek a jelenségek rendszerint azt mutatják, hogy a szülői ház az otthoni napirend irányítása vagy ellenőrzése terén már kisebb-nagyobb mulasztásokat követett el. A főntebb ismertetett jelenségek egyike sem történhetik meg a kamasz lelkivilágának, jellemének olykor talán csak pillanatnyi fogatkozásai nélkül, de azért ezeknek kiváltásában olyan külső mozzanatok is szoktak szerepelni, amelyeket a szülői háznak módjában áll megakadályozni.

Az indulatain uralkodni nem tudó kamasz körmönfont ravaszsággal iparkodik iskolai és egyéb kötelességeit egymással úgy szembeállítani, hogy ebből a szembeállításból rendszerint az iskolai kötelesség teljesítése lássék inkább mellőzhetőnek. A kamasz tanuló még kevésbé szeret szélségeinek, szenvedélyeinek megfékezésével bibelődni, mint a serdülés megindulásakor. Néha nagyon is átlátszó, néha azonban rendkívüli furfanggal fölépített ürügyek alapján igyekezik alkalmakat teremteni, hogy szenvedélyeinek, kedvteléseinek hódolhasson, hogy cimboráival vagy leányismerőseivel minél hosszabb ideig együtt lehessen, hogy érzékcsiklandó filmeket nézhessen végig stb.

Az nem sokat szokott változtatni a lényegen, hogy az iskolai kötelességek elhanyagolását úgy ahogy palástoló mentségek valódiak-e, vagy pedig koholtak. *Magának a kötelességmulasztásnak a ténye a szomorú jelenség.* Különben

íme ezek közül a mentségek közül néhány: Az egyébként nagyon gyöngye előmenetelű sportkörüi szakosztályvezető elhitei otthon, hogy az osztályközi kosárlabda, kézilabda vagy ping-pong körmérkőzésen rá föltétlenül szükség van, s otthon egyszerűen tudomásul veszik, hogy a szakosztályvezető úr bokros teendői miatt még ebédre sem megy haza, hanem csak este hét óra tájban teljesen elfáradva vetődik haza, természetesen a nélkül, hogy közben bármit is tanult volna. Vagy: A fiatal úr már régen nem tagja az énekkarnak vagy a cserkészcsapatnak, de azért a próbák és összejövetelek idején mindig elmegy hazulról. Vagy: Kiadós havazások után a cserkész és nem cserkész síelők közt mindig akadnak néhányan, akik rögtön a tanítás befejezése után kimennek a hegyekbe, s csak késő este, agyoncsigázva, átfázva s tanulásra teljesen képtelen állapotban érkeznek haza. A szülői ház a főntebb vázolt veszedelmek közepette apostola lehet a kamaszkor veszedelmei közé került fiaknak, de csak akkor, ha állandóan szemük előtt tartják az apostolokat intő szöveget: *Vigilate et orate!*

2. A serdülő tanuló napirendjével kapcsolatban már érintett rendkívüli elfoglaltságokhoz ebben a korban újabak járulhatnak, úgymint a délutáni rendkívüli rajz, az alsóbb osztályokban elsajátított gyorsírási tudás továbbfejlesztése, az ifjúsági körökbe (önképzőkör, gyorsírókör, segítőegyesület stb.) való belépés és e körök munkájába való tevékeny bekapcsolódás, a fizikai gyakorlatokon, az egyesületek különböző háziversenyein és pályázatain való részvétel stb. A szülői háznak e területeken is a bölcs mérséklő szerepét kell betöltenie. Vigyáznia kell, hogy a rendkívüli elfoglaltságok a szigorúan vett köteleességek rovására ne menjenek, illetőleg ne szolgáljanak holmi meg nem engedhető kiruccanások palástolására.

3. A felsős gimnazista szórakozásai közt újakként jelennek meg a színház, a tánctanulás és az úgynevezett házi bálók. A színdarabok közül manapság nagyon meg kell válogatni azokat, amelyeket diákok is nyugodtan megnézhetnek. Vannak darabok, amelyek felnőttek számára csupán könnyű s hamar múltó viselkedést jelentenek, a kamaszdiákot azonban olyan sikamlós területre rántják, ahol tapasztalatlanságában és állhatatlanságában súlyos károkat szenvedhet. A *tánctanulással* és a házi bálókkal kapcsolatban elsősorban a szülői háznak kell gondoskodnia arról, hogy ezeknek levegője ne legyen anynyira léha és jellemsorvasztó, mint amilyenek a mozivásznok

látható, továbbá, hogy ne nyúljanak az éjtszakába. A nap-hoz kötött kötelességeket még a multság és szórakozás kedvéért sem szabad elmulasztanunk. Pedig hányszor megtörténik, hogy az ilyen házi multságok előkészületei és izgalmi közt előzőleg nem nagyon adódik alkalom a másnapi leckékből való készülésre, vagy ha ackódnék, akkor a megfelelő hangulat hiányzik, a multság pedig olykor csak éjfél után fejeződik be, amikor komoly tanulásról már szó sem lehet. A kora reggeli felkeléshez az álmos és fáradt kamasznak nincs elég lelki ereje, a tökéletes készületlenség nyomában ott fenyeget tehát néhány rossz feleletnek a lehetősége. Nagyon súlyosan vétkeznék ilyenkor az a szülő, aki azt mondaná egyébként makkegészséges gyermekének:

— Ne menj ma iskolába. Délig kialhatod magad, délután pótolhatsz mindent s holnapra majd csak kitalálok valami ürügyet, hogy miért nem voltál iskolában.

Egészen biztos, hogy az ilyen bűnpalástolás szeretetből fakadna, de az még biztosabb, hogy az ilyen majomszeretet áruló szeretet, amely egy nap alatt többet rombolhat egy kialakulófélben lévő jellemre, mint amennyit hónapok kemény munkájával lehetne rajta építeni.

A szülői háznak a fentebbi szempontok következtetés megtartása még a nevelő-iskola támogatásával sem könnyű feladat. Adjon azonban erőt e feladat elvégzésére az a tudat, hogy minden vele kapcsolatos fáradság és áldozat a család legféléltettebb kincsének jövő boldogulását szolgálja.